

OPETTAMISEN filosofia

Mika Saranpää

Lapsen Paras Tawara – taas

Matthew Lipman, *Harri — Päätteilyn taitoja* (*Harry Sottlemaier's Discovery*). Suom. ja toim. Satu Honkala. Painatuskeskus, Helsinki 1994.

Matthew Lipman, *Liisa — Eettisiä kysymyksiä* (*Lisa — Ethical Inquiries*). Suom. ja toim. Pekka Elo ja Rainer Korhonen. Painatuskeskus, Helsinki 1994.

Matthew Lipman, *Kim ja Jonna — Ihmettelemme maailmaa. (Kio & Gus — Wondering at the World)*. Suom. ja toim. Hannu Juuso, Auli Siitonen ja Markku Veteläinen. Painatuskeskus, Helsinki 1995.

Matthew Lipman, *Elfie — Pohdimme yhdessä* (*Elfie — Getting our Thoughts Together*). Suom. ja toim. Hannu Juuso, Auli Siitonen ja Markku Veteläinen. Painatuskeskus, Helsinki 1995.

Kirjat opetuksessa kysymysten herättäjinä?

Matthew Lipmanin *Filosofiaa lapsille* -projektin tarkoituksena on opettaa lapsille kriittistä ajattelua. Tämä tarkoittaa kielen ja mielen toimintaa, jolle argumentaatiologiikka perustuu — virhepäätelmien tunnistamista, josiiniin-lauseiden tajuamista, asioiden oikean seuraamon hahmottamista, johdonmukaisuuden, yhtäläisyyksien ja erojen näkemistä ja niin edelleen.

Ajattelun opettaminen tapahtuu koulun luokkatilan tutkivassa yhteisössä ("community of inquiry"). Tutkiva yhteisö muodostuu, kun lapsijoukko lukee kirjoja ääneen, tekee mieleen nousevista asioista kysymyksiä, jotka kirjataan luokan taululle kaikkien nähtäväksi ja nimetään esittäjänsä mukaan — ja lopulta keskustele kysymyksistä. Keskustelu on opettamisen tärkein "väline" ja tutkivan yhteisön olemassaolon ehto.

Keskustelussa opetetaan oikeita päätteilyn muotoja. Keskustelua ohjaavat oikean ajattelun säännöt, jotka määrittävät väittämien

yhdistelyä. Tutkiva yhteisö on tutkimustulosten eli väitteiden esittäjä, opettaja on sääntöjen ylläpitäjä, ylin tuomari, sääntöjen länäolo.

Samalla, kun opettaja on loogisuuden kriteeri, hänen pitäisi osallistua keskusteluun ja tutkivan yhteisön toimintaan samantasaana puhujana lasten kanssa. Hän on toisten keskustelijoiden kanssa tasa-arvoinen keskustelija ja luova tutkija — ja kuitenkin keskustelun säännösten ylläpitäjä. Näin projektissa näyttäisi olevan alusta pitäen tietty sisäinen ristiriita.

Filosofiaa lapsille -projektin sisäisen ristiriidan esille tulemista korostavat suomennetut *Liisa* ja *Harri*. Ne "auttavat" lasten ja opettajan työtä, kysymysten kysymistä ja keskustelua siten, että niissä on jokaisen kappaleen lopussa valmiita kysymyksiä. Alkuperäis-teksteissä kysymyksiä ei ole, sillä tutkivan yhteisön tulisi periaatteessa itse löytää omat kysymyksensä. Alunperin kysymyksiä onkin Lipmanin tekemissä monisatasivuisissa opettajanoppaissa. *Liisan* ja *Harrin* suomennoksiin on liitetty muutamia opettajanoppaista valittuja kysymyksiä tekstin oheen ja siten niistä on tehty aivan tavallisia oppikirjoja valmiiksi annettuine ongelmineen.

Suomennoksina sekä *Elfie* että *Kim ja Jonna* ilmestyivät ilman kappaleiden yhteyteen sijoitettuja kysymyksiä. Niitä varten julkaistaan myöhemmin valikoiden suomennetut opettajanoppaat. Muuttaako tällainen ratkaisu olennaisesti kysymysten muotoilun tilannetta, jos itse tekstit kuitenkin jatkuvasti rakentavat valmiiksi ongelmia ja ovat siten liian osoittelevia ja ilmeisiä?

Esimerkiksi *Kim ja Jonna*, jossa sivulta 43 alkaa tapahtumasarja hampurilaisbaarissa vietetyn hetken muisteloista. Ensimmäinen sanaleikki syntyy kyltistä, joka on baarin seinällä, naulakoiden vierellä: "Pidä silmällä vaatteitasi". On kesä, naulakossa ei ole vaatteita, ihmisillä yllään vain kevyet kesäasut. Pidä silmällä vaatteitasi? "...muuten ne saataisivat hävitä", vastasi ukki. Ja tästä ongelmat jatkuvat filosofian klassisiin ongelmiin: "Mistä me tiedämme, vaikka koko maailma häviäisi,

ellei joku pidä sitä koko ajan silmällä?". Kuin hullunkurinen perhe vyöryvät valmiit "filosofiset ongelmat" kirjoista vastaan.

Tapa tehdä suomennokset ilman kysymyksiä ei kenties lasten kannalta ole sen parempi ratkaisu kuin ensin mainittukaan: joko valmiisiin kysymyksiin tottunut opettaja ottaa oikeat kysymykset omavaltaisesti opettajanoppaasta tai sitten kysymysten rakentuminen on asetettu teksteissä lasten sitä huomaamatta joka tapauksessa valmiiksi. Ensimmäisessä suomennosvaihtoehdossahan kaikki näkevät kaikki valmiit kysymykset ja esitetyt ongelmat. Mitään ei piilotella opettajanoppaissa tai tarinan strategisissa käännteissä, samalla luoden uskoa "vapaasti syntyviin" kysymyksiin.

Piilottelun ja avoimuuden ongelma on keskeinen koko *Filosofiaa lapsille* -projektissa. Ajattelun opettaminen tiettyjen enemmän tai vähemmän välttämättömien sääntöjen omaksumisena, opettajan paikka "avoimena keskusteluun osallistujana", kysymysten synnyn ja esittämisen problematiikka — projektin toiminnasta tuntuu katoavan itsekriittisyys, jos toimintaa määräävät vain projektia varten tuotetut kirjat.

Keskustelun, ollakseen filosofista, olisi kysyttävä ensimmäiseksi tilaa, jossa filosofioimista mahdollistetaan. Sen olisi kysyttävä filosofioimiselle annettuja ehtoja. Keskustelumenetelmän ottaminen opetuksen välineeksi ei vielä tee projektista filosofiaa, vaan ainoastaan keskustelumenetelmää käytettävää opetusta.

Yhdessä puhuvat lapset ja aikuiset ovat aina eri lähtökohdista mukana. Lasten ja opettajan muodostama tutkiva yhteisö on myös yhteisö, jossa tutkitaan lapsia ja heidän ajattelunsa kehittymistä. Mikään hurskastelu ei sitä muuksi muuta. Lipmanin pragmatistinen puhe avoimuudesta, tietystä kommunikatiivisesta tilasta rakentuvasta tutkivasta ja demokraattisesta yhteisöstä ei poista vallan ja jopa alistamisen ongelmaa, keskustelu opettamisen menetelmänä poistaa sitä apriori yhtä vähän. Ja juuri tästä ongelmasta olisikin keskusteltava, kun keskustellaan opettamisesta.

Ihmiseksi nimetyt kirjat

Millaisia sitten ovat koulukirjat, jotka ovat saaneet ihmisen nimen? Esimerkiksi *Harri*,

ala-asteelle tarkoitettu kirja, opettaa erityisesti päätelyn taitoja. Tarinassa tulee esiin formaaleja lausekuvioita, logiikan sääntöjen esittelyä, tietyllä tavalla määrittelyä ajattelun peruseräitä. Harri joutuu pohtimaan esimerkiksi ongelmaa, juovatko kaikki ne liikaa, jotka käyvät joka päivä viinakaupassa. "Hei, jos on niin kuin sanoitte, että kaikki ihmiset, jotka juovat liikaa, käyvät viinakaupassa, ei se merkitse, että kaikki viinakaupassa käyvät ihmiset joisivat liikaa." Pikkuvanha ja tylsä Harri löytää päätelysääntöjä kaikesta elämästä ja analy[y]tistyy. Tietenkin Harrin pikkunäppärit sanaleikkiongelmien voivat olla lapsista mukavia, sitä en kiistä. Kysynkin: millaisen käsityksen ongelmien yleisestä muodosta lapset tässä saavat?

Harri sosialisoi kauniisti. Hän koului lapset seuraamaan itseään yhteisön ajattelun säännöissä. Toisaalta hän tekee lapsia tietoisiksi ajattelun säännöistä. Mutta tapahtuuko missään vaiheessa yritystä ylittää sääntöjä? Jos Harria ajattelee filosofina, hänen pitäisi suorittaa yltyöpäinen yritys ajatella toisin. Sitä hän ei kuitenkaan tee. Kirja painuu iltaansa ja nukuttaa.

Entä Liisa? Mitä tekee tyttöfilosofi, jonka kohderyhmiä ovat ala-asteen viimeisten luokkien ja yläasteen oppilaat? Hän pohtii moraalien ongelmia samoilla välineillä, joilla Harri käsittelee "kaikkeaa-mahdollista". Argumetaatiivinen logiikka kattaa etiikan keskustelukentän.

Liisa alkaa ongelmasta, johon lienee mahdollon löytää yhtä ja ainoaa oikeaa ratkaisua: "Voiko samaan aikaan rakastaa ja syödä eläimiä?". Jokainen voi tulla molempiin johtopäätöksiin erilaisilla argumenteilla. Liisa tekee kirjan lopussa vegetaristisen ratkaisun. Ajattelumalli, johon tämä ratkaisu perustuu, on johdomukaisuus. Tietenkin johdonmukaisuus on erilaista johdonmukaisuuden ehdoista riippuen.

Olemme amerikkalaisen oikeussalidraaman todistajia. Ja samalla todistamme eristiikan, jo Platonin kiroaman sofismin muodon voitto: saadaan näyttämään hyvä pahalta ja paha hyvältä, tilanteesta riippuen. Moraalisesti tämä johtaa relativismiin. Liisan avulla opimme siirtämään toisen toisenlaiset ratkaisut sanojen tasolla, mutta miten tällainen sanaleikkittely

vaikuttaa meidän käytäntöihimme ja siihen, miten todella suhtaudumme toiseen?

Pitääkö siis kaikista etiikan kysymyksistä, kaikista ihmiselämän kysymyksistä rakentaa logiikan, rationaalisuuden perussääntöjen mukaista keskustelua? Vakuuttelua ja vastustusta, vaikkakin hyvää ja demokratiaa tahtovaa? Tässä logiikkaetiikan katsannossa epälooginen, epäjohdonmukainen keskustelija on tietenkin se, joka on väärässä, hän on epäeettinen, jopa paha. Missään vain ei eksplikoida sitä, mikä on johdonmukaisuuden peruste. Jokinhan se on oltava?

Elfie, esikoululaisille ja ala-asteen ensimmäisille luokille suunnattu filosofi sekä Kim ja Jonna, ala-asteen kolmannelle ja neljännelle luokalle parifiilosofiaa opettavat filosofit jatkavat Harrin ja Liisan malliin. Tietenkin ne ovat yksinkertaisempia, pienempiä valmiuksia edellyttäviä, mutta aivan yhtä kuivia kuin vanhemmatkin filosofit. Jos luokkakeskustelua yllyttävää opettajaa ei ole, filosofian kuvasta tulee varsin tympeä. Keskustelu, jota toki voi harjoittaa välituntisinkin, lienee ainoa valo luolan päässä. Kirjat itsessään eivät juuri hehku.

Filosofiaa kouluihin?

Kun koko projektia ajattelee sen ongelman kautta, ettei projekti voi toimia ilman siihen kouluttuja opettajia, tulee väkisinkin mieleen kysymys: missä ovat lasten kanssa filosofointiin koulutetut, suomalaiset opettajat? Jos heitä ei ole, miksi meillä on näitä kirjoja? Ehkä koko projekti on maailmanlaajuisesti levitettyä enemmän markkinoiden kuin lasten asiaa? Ehkä Ison omenan vinkkelistä koko maailma on kutistunut ja on syntynyt ajatus ottaa maailma haltuun yhdellä ja samalla ja ainoalla systeemillä?

Filosofian ja koulun yhteyttäminen pitäisi kenties aloittaa toisesta päästä: opettajista. Jos ensin filosofistuisi opettajuus — ettei vain kuviteltaisi jo oltavan filosofeja, kun jutustellaan lasten kanssa ja kysellään heiltä omituisia. *Filosofiaa lapsille* -projekti ainakin ilman aikuisfilosofeja lienee haaskattua energiaa.

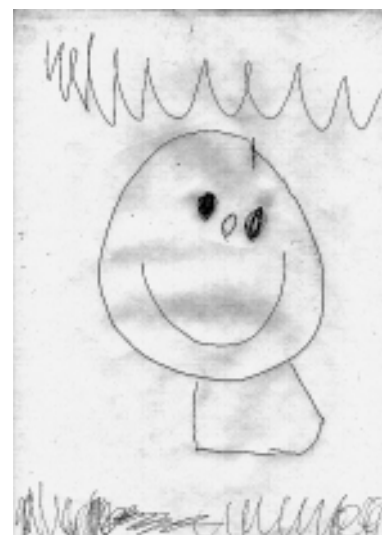
Samalla tulee haaskanneeksi rahaa. Osteaan kalliita kirjoja, jotta lasten ajattelu parani. Kun voisi ilmaiseksi lainata kirjastosta Nalle Puhin tai Liisan seikkailut ihmemaassa tai Muumeja. Ne ovat kyllin kummallisia (!) ollakseen filosofisia — eikä niistä tule amerikkalainen kulttuuri ja sen ongelmat vastaan, niin kuin tahtoo tulla *Filosofiaa lapsille* -projektin kirjoista. Nalle Puhin maailma on paikoin tutumpi kuin vaikkapa *Liisan* amerikkalaisista elokuvista tutut treffipeliämpötykset.

Liisan sivulla 27 on kysymyksiä, jotka liittyvät juuri poikien ja tyttöjen suhteeseen. Lähinnä kyse on siitä, miten treffeillä tulee toimia ja tähän liittyvistä ongelmista. Esimerkiksi, ovatko seuraavat säännöt mielestäsi päteviä: tyttö voi maksaa pojan puolesta, poika ei saa olla kuutta vuotta vanhempi kuin tyttö, tyttöjen pitää pukeutua hienoksi, poi-

kien ei, ja niin edelleen. Kysymykset sinällään eivät varmasti ole mitenkään huonoja. Huonoa sen sijaan on se, että tällainen asia ylipäätään esitetään ongelmaksiksi. Ikään kuin tiettyssä iässä olisi välttämätöntä ryhtyä "treffipelaamaan". Ja jos "treffipelin" ehdot ovat toiset kuin tässä asetetut, mitä se merkitsee: homoseksuaalisuutta, perversioita, kumia ja nahkaa? *Liisan* ongelmat ovat mahdollisimman paljon "Kenen-Tahansa" ongelmia, jopa niin paljon, etteivät ne kohtaa välttämättä ketään.

Ihmiseksi nimettyjen kirjojen näkemys paitsi nuorten maailmasta, myös filosofiasta, on kapea — amerikkalaisittain analyttis-pragmatistinen. Lipmanin teoreettisissa kirjoituksissaan eksplikoima filosofia perustuu pitkälti käsitteiden analysoinnille, sen pohtimiselle, miten sana kuvaa todellisuutta. Pragmatismia tässä on puheyhteisön huomiointiin ottaminen ja se, miten juuri puheyhteisö määrää sanojen ja todellisuuden suhdetta. Ehkä kuitenkin toisenlaisia filosofiaa lapsille -projekteja syntyisi toisenlaisista filosofisista traditioista. Vaikkapa eksistentiaalinen projekti: olemassaolon ahdistuksen aiheiden esille nostaminen, totuuden ongelman asettaminen olemisen kysymyksenä, tyylin valinnan ongelmat! Lipmanin "lastenkirjoissa" on suoritettu valinta filosofian olemuksen suhteen. Luonnollisesti, voisi sanoa, mutta asian voisi myös tehdä julkiseksi ja ongelmaksiksi.

Onko siis Liisan, Harrin, Elfien, Kimin ja Jonnan toiminta filosofiaa? He opettavat salakavalasti tiettyä näkemystä filosofiasta, sitä ei voi kiistä. Mutta onko se oikea näkemys? Ja toisaalta: missä määrin kirjat kunnioittavat lasta ja lapsen ajattelua, eivätkä vain tahdo

Piirros: Ella Saranpää

"parantaa" sitä ja ylläpitää ajatteluhygieniaa? Tietenkin on ymmärrettävä sosialisointiin välttämättömyys, yhteisöön kasvamisen pakko, tiettyjen ajattelun muotojen omaksumisen välttämättömyys — mutta voiko sitä kutsua filosofiksi?

Ymmärrän kuitenkin sen, että jos lapsille opetetaan niitä muotoja, joilla heitä itseään tutkivat esimerkiksi opettajat, lapsille voidaan

kenties samalla tarjota jonkinlaisia oman paikansa tiedostamisen mahdollisuuksia. Tässä suhteessa päättelyn muotojen, rationaalisen ajattelun opettaminen ei varmastiakaan ole pahitteeksi.

Tuottaako siis ajattelun taitojen opettaminen tässä muodossa jotain aivan erityisen hyvää, vaikkapa tulevaisuudessa keskusteluvampia aikuisia, toimivampaa demokratiaa, kuten Lipman uskoo — vai tuottaako se vain markkinoiden kanssa paremmin liikkuvia ajattelukoneita, joilla on kyky vastata suhdanneheilahduksiin sankarillisesti, yksilöinä, kanssakilpailijoina? Argumentatiivisten taitojen opettaminen on samalla myös yhteisöllisten puhuvien eläinten opettamista selvitymään toisten kanssa tai toisistaan. Tällaisen opetuksen oikeutusta on vakavasti pohdittava moraalisena ongelmana, tulevaisuuden tekemisen ongelmana. Riittääkö tulevaisuuden aikuisten ”filosofinen hyvä tahto” siihen, ettei projekti käänny itseään vastaan, demokratian irvikuvaksi? Siis, minkä vuoksi filosofiaa päiväkoteihin ja kouluihin? Toteuttamaan aikuisten unelmaa menestyvistä, vapaista, kauniista ja rohkeista ihmisistä? Millaisia taitoja tulevaisuuden aikuiset todella tarvitsevat?

Keskustelu Matthew Lipmanin kanssa

Mitä itsellään Lipmanilla on asiasta sanottavaa? Haastattelin häntä yhdessä Hannu Juuson kanssa Helsingissä 7.-8. syyskuuta 1995 järjestetyn seminaarin yhteydessä.

Millaisia filosofeja teet, Matthew Lipman?

Mika Saranpää (M.S.): Mikä on *Filosofiaa lapsille* -projektin päämäärä? Onko projektissa jokin perustava tahto totuuteen?

Matthew Lipman (M.L.): En usko, että siinä on yleisesti ottaen mitään tahtoa totuuteen tai totuutta. Ainakin, jos ajattelee sitä filosofisen pragmatismien lähtökohtaa, jossa olen kotonani.

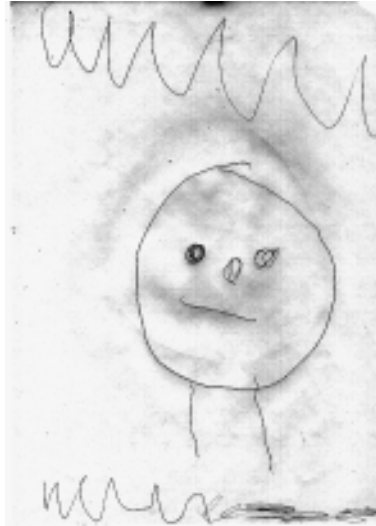
Ylipäänsä ajattelen filosofian jonnekin taitteen ja tieteen väliin. En tiedä, mitä totuus sen yhteydessä edes tarkoittaisi. Koen hyvin epämielityttäväksi tilanteen, jossa minun pitäisi miettiä filosofian totuudellisuutta tai sitä, mitä totuus tarkoittaisi *Filosofiaa lapsille* -projektin yhteydessä.

M.S.: Mutta eikö voisi ajatella edes joitain ”perustietoja”, joiden varaan projekti rakentuu?

M.L.: Kyllä... Kyse on kai jonkinlaisesta ymmärtämisestä... Jos ajatellaan vaikkapa marxilaista maailmanselitystä tai historiallisen muutoksen tajua, niin ehkä siellä on jotain sellaista mukana.

On kuitenkin olemassa monia harhaanjohtavia teitä, joilla ihmiset etsivät vapautta ja filosofia on yksi pelaaaja pelissä. *Filosofiaa lap-*

sille -projektin päämääränä on lasten vapaus, heidän mielensä vapauttaminen taikauskoista: vapaus indoktrinaatiosta, vapaus ajatella itse. Mutta en minä kuitenkaan mitään Ronald Reaganin tai Margaret Thatcherin individualismia kaipaa!

Piirros: Ella Saranpää

M.S.: Miten sitten näet ihmisen rakentuvan yhteisössä, toisten kanssa tai suhteessa luontoon tai talouden toimintamekanismeihin ja niin edelleen?

M.L.: Suureksi osaksi ihmisen rakentaminen tapahtuu kielessä. Toisaalta tänään seminaarissa asettauduimme rinkiin istumaan, jotta voimme puhuessamme myös nähdä toisemme, ilmeitä ja muuta. Mutta selvästikin ihmisen rakentumisessa on jotain kielellistä, jopa hyvinkin paljon. Kysymys ei ole kuitenkaan pelkästään siitä, mitä ihmiset kuulevat, vaan myös siitä, mitä he näkevät. Minusta päivällä kulki varsin hyvin...

M.S.: Aivan, kyllä siinä jonkinlaisen käsityksen sai tutkivan yhteisön toiminnasta. Joskaan se ei kyllä kovin paljoa poikennut yliopiston seminaareista tai vastaavista. Sinä autoit varsin paljon sen toimintaa kysymyksilläsi ja valmisteluillasi.

M.L.: Se on totta! Kuten tänään jossain vaiheessa sinulle sanoinkin, se on minun opettajuuteni epäonnistumisen kohta — en tietenkään tarkoita, että hyvien opettajien pitäisi tehdä sitä, mitä minä teen. Hyvä opettaja on paljon sovittelevampi ja myös vähemmän ilmeinen. En kyllä tehnyt aivan niin paljon kuin olisin voinut. Olisinhan toki voinut luennoidakin.

Argumentatiivisuus

M.S.: Sinun kirjoissasi kieli on argumentatiivisen logiikan mallin mukaisesti toimiva väline. Eikö kielessä ole kuitenkin paljon enemmänkin?

M.L.: Kyllähän kirjoissa logiikkaa on, mutta ei ehkä niin paljon kuitenkaan, jos ajatellaan kappaleiden lukumäärää ja sitä, miten monessa logiikka tulee eksplisiittisemmin esiin.

Minusta logiikalla on tässä kohden kovin huono maine — eikä sitä kirjoissa niin herveästi olekaan, vaan vain vähän. *Harrissakin* vain viisi tai kuusi lukua.

M.S.: Minä itseasiassa ajattelinkin lähinnä *Liisaa*. Eettiset kysymykset, jotka siinä tulevat esiin, ovat kuitenkin ”vain” argumentatiivisia? *M.L.:* Hyvä on, myönnän, että kirjat ovat vähän turhan argumentatiivisia — eivät kuitenkaan läheskään niin argumentatiivisia kuin perinteiset akateemiset kirjat. Niissä ei siis puhuta argumenttien rakentamisesta. Pikemminkin toisten ymmärtämisestä ja sen sellaisesta. Ja näin on ollut asia *Filosofiaa lapsille* -projektin suhteen jo 25 vuotta. Feministit ovat puhuneet tästä vasta kymmenen vuotta...

Yhdysvalloissa meillä oli taannoin seminaari informaalin logiikan tutkijoiden ja toisaalta kriittisen ajattelun tutkijoiden kanssa. Yhdysvalloissa harjoitettava informaali logiikka on hyvin lähellä argumentaatiologiikkaa. Kriittisen ajattelun ja informaalin logiikan tutkijoilla on samat julkaisukanavat, mutta vaikkapa seminaarien istunnoissa tulee esiin, miten nämä suuntaukset kuitenkin eroavat toisistaan. Heidän päämääränsä ovat aivan erilaiset. He suhtautuvat kyllä sympaattisesti toisiinsa, vaikka informaali logiikka keskittyykin enemmän tekniikkoihin ja toisaalta kriittinen ajattelu taas kasvatukseen. Jos informaalle loogikoille esittää kysymyksen opettamisesta, kysyy aina oh. Kysymys ei ole muka tästä, vaan jonkinlaisesta käsitteellisestä ongelmasta tai vastaavasta. Tietenkin poikkeuksiakin on!

Lapsen älykkyys, opettajan älykkyys

M.L.: Jos lapsen älykkyyttä mitataan perinteiseen tapaan, hänet eristäen, silloin kavenneetaan älykkyyttä. Jos taas mukaan otetaan tilanne, jossa lapsi on opettajan ja toisten lasten kanssa, jotka voivat olla välittäjinä maailman ja yksilön välillä, silloin lapsen älykkyys on paljon korkeampi. Älykkyysosamäärään pitäisikin vaatia vähintään kaksi lukua: yksin ja ryhmässä tuotetut luvut. Siis kun lapsi työskentelee yksin ja kun lapsi työskentelee yhdessä toisten kanssa, sekä lapsien että aikuisten. Yhdessä olemisen ja toiminnan metodologian oppiminen on äärimmäisen tärkeää.

Näin Australian television tuottaman nauhan, jossa kuvattiin ryhmää, joka oli käynyt läpi *Filosofiaa lapsille* -ohjelmaa. Lapsille annettiin ongelma, roskien heittäminen, ja he keskustelivat siitä aivan vallattomasti. Eivätkä he puhuneet vain filosofiaa, vaan kaikkea mahdollista.

Hannu Juuso (H.J.): Jossain kirjoitit siitä, että opettajan, joka ohjaa keskusteluryhmää, täytyisi olla ”pedagogisesti vahva”. Mitä tarkoittat tällä?

M.L.: Se oli itseasiassa ”pedagogisesti itsensä poispyyhkivä”, mikä tarkoittaa yksinkertaisesti ”ei indoktrinaatiota”.

M.S.: Onko se mahdollista?

M.L.: Voi olla, ettei se ole ”mahdollista”, mahdollisuus on niin kovin vahva sana...

M.S.: Miten projekti sosialiso? Eikö tämä ole sama kysymys vähän toisin ilmaistuna?

M.L.: Ensimmäisen kerran kun kävin Venäjällä ja siellä oli pieni sessio projektin suhteen ja paikalla kaikenmaailman psykologeja ja muita. He kysyivät, miten minä innostan lapsia. Siis mitä teen. Hän ajatteli minua jonkinlaisena demagogina, Zhirinovski-tyyppinä, joka innostaisi lapset puhumaan itsensä pyöryksiin.

Minulla oli kuitenkin aivan päinvastainen ajatus: en halunnut innostaa ketään. Lapset saivat kulkea itse minne kulkivatkin. He saivat luoda oikeaa itseymmärrystä. Niin kuin muinaisessa kreikassa Delfoin oraakeli sanoi: "tunne itsesi". Tämä on erittäin tärkeää. Jos et ymmärrä itseäsi, silloin kaikki muukin menee sekaisin. Kaikki yhteytesi, kaikki suhteet ihmisiin, kaikki maailman ymmärtämisesi on sekaisin, jos et ymmärrä itseäsi. Enkä minä voi auttaa sanomalla, että tehkää näin tai noin. Voin ainoastaan sanoa, että on sopimatonta tehdä näin, koska se on itsessään ristiriitaista. Ja toisaalta, jos sinun täytyy tehdä noin, on useita tapoja tehdä se, mikä taas riippuu tilanteesta. Ja tämä taas on parasta tietää, ettei tuhlaa aikaansa sen miettimiseen, mikä on mikäkin, kun tosiasiallisesti kumpikin voi olla toinen, tilanteesta riippuen. Tämä on tietty tekniikka, jota voi käyttää tilanteesta toiseen. Ihmiset yleisesti toki ihmettelevät mitä iloa tästä on, koska vastaus käytännössä on joko "ei" tai "kyllä".

M.S.: Vaikuttaisi siltä kuin olisit hajottamassa binaarista, kaksiarvoista logiikkaa, vastakohtien logiikkaa, samalla tavalla kuin jotkut jälkistrukturalistit?

M.L.: Kyllä. Mutta sehän ei tietenkään tarkoita, etteikö binaarinen logiikka toimisi joissa-

kin tilanteissa. On olemassa erilaisia käsitteellisiä tilanteita, joissa yksinkertainen "ei" tai "kyllä" ei toimi ja joissakin se taas toimii. Ihmiset vain eivät kovin usein näe tilanteiden kirjoja. He eivät mieltä seurauksia tai esioletuksiaan, he eivät kiinnitä huomiota intensioihinsa. Ihmiset on saatava tutkimaan itseään ja siten tulemaan asioistaan tietoisiksi.

M.S.: Siis yksi opetus, jota olet antamassa, on se, että käsitteellisellä tasolla ehkä voidaan asettaa vastakohtia, mutta maailmaan tuotuina vastakohtat eivät aina toimi?

M.L.: Aivan, kyllä.

M.S.: Onko kysymys sitten jonkinlaisesta tulkinnallisesta taidosta?

M.L.: Kyllä, mutta myös enemmän. Sillä se on myös havaitsemista. Ja havaitseminenkin on taito. Nähdä mitä on, ennen kuin tulkitset! Näkeminen on asetettava tutkinnan kohteeksi, jotta ennakkoluulot selviävät.

M.S.: Tämä kuulosta varsin hermeneutiselta...

M.L.: Aivan! Koko työ, jota vaikkapa Gadamer on tekemässä esiyymmärryksen kanssa, on tärkeää. Ainahan on olemassa esioletuksia. Ja voit tehdä parempia arvosteluita vain, jos tiedät, miten paljon oletat ennalta.

M.S.: Onko mielestäsi kuitenkin mahdollista päästä niistä eroon, siis esioletuksista. Puhuit tänään jotain epähistoriallisesta filosofiasta...?

M.L.: Toivottavasti et tee siitä liian suurta numeroa, koska en tunne oloani kotoiseksi sellaisen käsityksen parissa.

H.J.: Peircehän tekee varsin selväksi omasta positioistaan sen, ettei ole mahdollista epäillä tietyn pisteen yli...

M.L.: Niin, ei pidä todellakaan ajatella, että pitäisin historiaa jotenkin alempiarvoisena kuin filosofia. Minä jouduin kosketuksiin analyttisen filosofian kanssa lähinnä siksi, että analyttisessä traditiossa oli sellaisia työkaluja, joita ilman *Filosofiaa lapsille* -projektin rakentaminen olisi ollut varsin hankalaa. Sieltä löytyi käsitteellisiä välineitä, joita lapset tarvitsivat.

Projektin mahdollisuudet markkinamaailmassa?

M.S.: Millaisiksi uskot projektin mahdollisuudet nykyaikaisessa markkinoiden maailmassa?

M.L.: Ylipistolla olen törmännyt ihmisiin, jotka hokevat, että on mahdotonta opettaa etiikkaa — ja silti opettavat ja taas hokevat miten mahdotonta se on. Kysyt minulta onko tämä mahdollista — minä teen sitä ja sillä selvä. Mitä sitä tekisi?

M.S.: Kysymykselläni on tietty suhde Suomen tilanteeseen. Filosofiaa on tuotu täällä lukioihin kovin akateemisen näköisenä, ainakin jos kirjoja katsoo — eikä siellä kyllä poikkeuksia ole, vaikka jotkut Saarinen ja Varto jotain muuta yrittävätkin. Jokaisessa kirjassa rakennetaan sankariyksilöä, filosofia, joka ajattelun filosofisilla välineillä selviää

kilpailijoistaan ja maailmasta voittajana. Filosofia on kaikkivoipaa ja ratkaiseen koulujen ongelmat. Mitä ajattelet tällaisesta?

M.L.: Kyllähän filosofiasta voi sanoa vaikka minkälaisia kamaluuksia. Olen itse nähnyt sen kaiken ja tiedän, miten ylimielistä, ahdasmielistä ja ennakkoluuloista on akateeminen filosofia. Onkin erotettava toisistaan filosofia ja ne, jotka tekevät filosofiaa. Eihän musiikkiakaan tuomita, vaikka oman aikamme säveltäjät olisivatkin täydellisiä ääliöitä. Ei kai se musiikille mitään tee, vai? Ei kai se Mozartia tuhoa? On siis muitakin tapoja tehdä filosofiaa!

M.S.: Ilmeisesti et siis näe itseäsi akateemisenä. Mitä olet?

M.L.: Myönnän, että olin kyllä joskus "akateeminen". Sittemmin en ole kovin mielelläni nimennyt itseäni. Ehkä olen pluralisti, yksinkertaisesti sitä mieltä, ettei ole vain yhtä oikeaa tapaa tehdä asioita.

Tällä hetkellähän yleistyy jonkinlainen analyttisen ja fenomenologisen filosofian avioituminen. Kaikki on kääntymässä analyttis-fenomenologiseksi. Sama yksipuolisuus jatkuu — ensin oli analyttinen yksipuolisuus ja sitten analyttis-fenomenologinen yksipuolisuus.

En siis pistä pahakseni, jos minua kutsuisi pluralistiksi. Minusta on monia tapoja tehdä asioita. *Filosofiaa lapsille* on yksi tapa, joka ei sekään tietenkään ole ongelmaton. Eikä tämä tapa koske pelkästään lapsia.

Tein *Filosofiaa lapsille* -menetelmäni käyttäen kirjan aidsista. Käytin sitä monissa eri paikoissa ja se näytti toimivan aivan hienosti. Mutta sitten juttu meni Australiaan. Sikäläinen homo-yhteisö sanoi "ei, ei missään tapauksessa tällaista". Heidän mielestään homot kuvattiin siinä häviäjänä, syyllisinä jne. Sanoin heille, että hyvä on; katsoin tarinaani uudelleen ja muutin sitä. Sehän oli vakavaa kritiikkiä. En halua julkaista mitään, mikä turhaan mustaisi *Filosofiaa lapsille* -projektin maineen. Kyseistä tekstiä ei siis ole julkaistu, eikä tietääkseni koskaan julkaistakaan.

Akateemiseen filosofiaan palatakseni voisoin tietenkin sanoa pari sanaa itseäni lähellä olevasta pragmatistisesta traditiosta ja sen nykytilasta. Meillähän on vaikkapa Rorty, jota minun on varsin vaikea ymmärtää. Hän taitaa olla ylimielisyyden ja teeskentelyn huippu — on olevinaan pragmatisti ja tuskin tuntuu edes ymmärtävän Deweytä, vaikka hänestä tekeekin tutkimuksia. Ja vieläpä menestyen ja tästä nauttien! Hänellä täytyy olla loistava selviytymisen lahja. Hän tietää kaiken, ei liene mitään, mitä hän ei tietäisi — kaikki fenomenologit, analyttikot ja pragmatistit. Ennen kaikkea hän tuntee kavatuksen — ja väittää, ettei filosofia lapsille ole mahdollista. Siinä meillä on esimerkki akateemisesta filosofista, tietää kaiken, loistava asenne!

Mutta on toki muunkinlaisia akateemisia filosofeja. Tunnen hyvin suurta sympatiata joitakin naisfilosofeja kohtaan, erityisesti Martha Nussbaumia. Hän tekee loistavaa työtä kriittikkona, analyttikkona jne. Meitä on moneksi. ■

Matthew Lipman, kuva: Pekka Elo

